

**Kamer
der Volksvertegenwoordigers**

**Chambre
des Représentants**

13 JANUARI 1949.

ONTWERP VAN WET
betreffende het kiesrecht van de vrouw van vreemde
afkomst die door huwelijk Belg is geworden.

VERSLAG
NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE BINNENLANDSE ZAKEN (1), UITGEBRACHT
DOOR DE HEER **HERMANS, F.**

MEVROUWEN, MIJNE HEREN,

Ter gelegenheid der bespreking, in de Senaat, van het wetsontwerp waarbij het stemrecht voor de Wetgevende Kamers aan de vrouwen wordt verleend, namelijk in de vergadering van 19 Maart 1948, werd door de heer Minister van Binnenlandse Zaken, het zeer omstreden vraagstuk behandeld of de vrouw van vreemde afkomst die Belg geworden is door haar huwelijk, beschouwd moet worden als hebbende verkregen de gewone dan wel de staatsnaturalisatie.

Waar de gemeentekieswet het kiesrecht toekent ook aan degene die slechts de gewone naturalisatie bezit, vereist daarentegen het Kieswetboek (koninklijk besluit van 12 Augustus 1928) in het eerste artikel dat men, om kiezer te zijn voor het Parlement, Belgisch burger moet zijn door geboorte of de grote naturalisatie bekomen hebben.

(1) Samenstelling van de Commissie: de heer Van Cauwelaert, voorzitter; de heren Bruyninx, Dehandschutter, De Taeye, Develter, Goffings, Hermans (Fernand), Kiebooms, Mellaerts, Van Acker (Benoit), Vandenberghe (Omer), Van Goey. — Baccus, Bracops, De Keuleneir, Demoitelle, Fromont, Gelders, Spinoy, Vandevelde. — Dispy, Lahaut. — Amelot, Mundeleer.

Zie:

83 : Wetsontwerp.

13 JANVIER 1949.

PROJET DE LOI
relatif à l'électorat de la femme d'origine étrangère
devenue Belge par mariage.

RAPPORT
FAIT, AU NOM DE LA
COMMISSION DE L'INTÉRIEUR (1),
PAR M. **HERMANS, F.**

MESDAMES, MESSIEURS,

Lors de la discussion au Sénat, au cours de la séance du 19 mars 1948, du projet de loi attribuant le droit de vote aux femmes pour les Chambres législatives, M. le Ministre de l'Intérieur a abordé la question controversée de savoir si la femme d'origine étrangère devenue Belge par mariage peut être considérée comme ayant acquis la naturalisation ordinaire ou la grande naturalisation.

Alors que la loi électorale communale accorde l'électorat même à ceux qui n'ont obtenu que la naturalisation ordinaire, le code électoral (arrêté royal du 12 août 1928), au contraire, en son article premier, exige que pour être électeur général on soit citoyen belge de naissance ou qu'on ait obtenu la grande naturalisation.

(1) Composition de la Commission: M. Van Cauwelaert, président; MM. Bruyninx, Dehandschutter, De Taeye, Develter, Goffings, Hermans (Fernand), Kiebooms, Mellaerts, Van Acker (Benoit), Vandenberghe (Omer), Van Goey. — Baccus, Bracops, De Keuleneir, Demoitelle, Fromont, Gelders, Spinoy, Vandevelde. — Dispy, Lahaut. — Amelot, Mundeleer.

Votr :

83 : Projet de loi.

H.

Wanneer dus de vreemde vrouw door haar huwelijk met een Belg moet beschouwd worden als hebbende dezelfde rechten bekomen als degene die door de staatsnaturalisatie Belg zijn geworden, dan is het meteen duidelijk dat ze gerechtigd is om het stemrecht voor de Wetgevende Kamers uit te oefenen zonder dat de Wetgever te haren voordele speciaal hoeft tussen te komen.

Verschillende argumenten pleiten voor deze stelling. Zeer bondig kunnen ze als volgt worden opgenoemd: artikel 31 van het Kieswetboek bepaalt dat de gehuwde vrouw begunstigd wordt met het vermoeden dat ten behoeve van haar echtgenoot geldt, namelijk het vermoeden dat hij Belg is, wanneer zijn inschrijving of behoud op de kiezerslijsten is aangevraagd, zo hij geboren is in België uit een vader, die zelf in België het licht zag.

Daaruit kan dus besloten worden dat de vreemde vrouw, gehuwd met een Belg, dezelfde kiesrechten heeft als haar echtgenoot en dus dient gelijkgesteld te worden met degene die de staatsnaturalisatie bekomen heeft.

Ook het grote principe vervat in artikel 4 van de wet op de nationaliteit (koninklijk besluit van 14 December 1932) dat de vreemdelinge die met een Belg huwt of wier man door nationaliteitskeuze Belg wordt, de staat volgt van haar man, pleit voor deze stelling.

De tegenovergestelde mening wordt echter afgeleid uit artikel 12 van de wet op de nationaliteit waarin bepaald wordt dat de vrouw van vreemde afkomst die met een Belg gehuwd is, slechts tien jaar haar gewone verblijfplaats in België of in de Kolonie moet hebben om de staatsnaturalisatie te kunnen verkrijgen.

Wat er op wijst dat de vrouw van vreemde afkomst die met een Belg gehuwd is dient beschouwd te worden als hebbende slechts de rechten voortvloeiende uit de gewone naturalisatie vermits zij, na het voldoen aan sommige gestelde voorwaarden, de staatsnaturalisatie kan verwerven.

De kwestie werd door de heer Minister van Binnenlandse Zaken aan de Raad van State onderworpen. De afdeling Wetgeving, tweede Kamer, is in haar beredeneerd advies van 4 November 1948 deze laatste stelling bijgetreden en heeft beslist dat aan de vreemde vrouw, gehuwd met een Belg, slechts stemrecht voor de Wetgevende Kamers kan verleend worden nadat de wetgever in die zin is tussengekomen.

Reeds sedert lang waren in het land stemmen opgegaan om aan deze categorie van vrouwen het kiesrecht te verlenen, verschillende gemeentebestuurders bijzonder uit de Oostkantons en de grensplaatsen drongen aan op een gunstige regeling en zohaast de Raad van State zij advies had uitgebracht, zagen we dan ook dat zowel het parlementaire initiatief (*Stuk n° 71, 1948-1949*) als de Regering een voorstel tot regeling uitwerkten.

Dès lors, si le mariage de l'étrangère avec un Belge la fait considérer comme ayant obtenu les mêmes droits que ceux qui sont devenus Belges par grande naturalisation, il devient évident qu'elle est autorisée à exercer son droit de vote pour les Chambres législatives sans qu'il y ait lieu à intervention spéciale du législateur à cet égard.

Divers arguments plaident en faveur de cette thèse. Ils peuvent être très brièvement repris ci-après: l'article 31 du Code électoral stipule que la femme mariée bénéficie de la présomption établie en faveur de son mari, notamment de la présomption de la nationalité belge du mari, lorsque l'inscription ou le maintien de celui-ci sur les listes électorales est demandé, s'il est né en Belgique d'un père né lui-même en Belgique.

On peut donc en conclure que l'étrangère mariée à un Belge possède les mêmes droits électoraux que son conjoint et qu'il y a donc lieu de l'assimiler à ceux qui ont obtenu la grande naturalisation.

Plaide également en faveur de cette thèse le grand principe énoncé à l'article 4 de la loi sur la nationalité (arrêté royal du 14 décembre 1932), suivant lequel l'étrangère qui épouse un Belge ou dont le mari devient Belge par option suit la condition de son mari.

L'article 12 de la loi sur la nationalité permet cependant de soutenir l'opinion contraire lorsqu'il stipule que la femme d'origine étrangère qui a épousé un Belge ne doit avoir sa résidence habituelle en Belgique ou dans la Colonie que depuis dix ans pour pouvoir obtenir la grande naturalisation.

D'où il résulte que la femme d'origine étrangère qui a épousé un Belge doit être considérée comme ayant les droits attachés à la naturalisation ordinaire, puisqu'elle peut obtenir la grande naturalisation après avoir satisfait à certaines conditions requises.

La question fut soumise par M. le Ministre de l'Intérieur au Conseil d'Etat. La section de Législation, deuxième chambre, par son avis motivé du 4 novembre 1948 s'est ralliée à cette thèse et a décidé que le droit de vote pour les Chambres législatives ne peut être accordé à la femme d'origine étrangère, épouse d'un Belge, qu'après intervention en ce sens du législateur.

Depuis longtemps déjà des voix se sont élevées dans le pays pour accorder le droit de vote à cette catégorie de femmes. Plusieurs administrations communales, notamment des cantons de l'Est et des régions frontalières, réclamaient une solution favorable. Aussi, dès que le Conseil d'Etat eut émis son avis, nous avons vu déposer une proposition d'initiative parlementaire (*Doc. n° 71, 1948-1949*) et un projet du Gouvernement réglant la matière.

De Raad van State, na dit punt te hebben onderzocht, heeft ook een onderzoek gewijd aan de kwestie of er zich grondwettelijk niets tegen verzet dat dit kiesrecht aan de door hun huwelijk Belg geworden vrouwen wordt verleend. De Raad heeft uitgemaakt dat er geen constitutionele bezwaren kunnen worden aangevoerd.

De Raad van State heeft zijn advies besloten met een dubbele opmerking :

a) Dat de vrouw van vreemde afkomst die echtgenote is van een Belg, haar stemrecht voor de Wetgevende Kamers zal uitoefenen zelfs ingeval zij twee of meer nationaliteiten bezit.

Hierop dient geantwoord dat de personen die een dubbele nationaliteit bezitten in ons land vrij talrijk zijn, bijzonder degenen die òn de Belgische òn de Franse nationaliteit bezitten.

Nochtans schijnt het absoluut onmogelijk om in rechte aan deze burgers de rechten te onthouden die aan de hoedanigheid van Belg verbonden zijn. Trouwens in feite is het dubbel uitoefenen van het kiesrecht haast niet bestaande, daar de uitoefening van dit recht steeds ondergeschikt is aan het bezit van een verblijfplaats gedurende een zekere tijd.

En wanneer het waar is dat vele vrouwen een dubbele nationaliteit bezitten, is zulks ook het geval voor vele mannen en nooit heeft men er aan gedacht speciale maatregelen voor hen te treffen.

Ook in de praktijk zou het bepalen dat men geen dubbele nationaliteit mag bezitten om het kiesrecht uit te oefenen aanleiding geven tot onoverkomelijke moeilijkheden.

b) Dat de mogelijkheid zich kan voordoen dat de vrouw van vreemde afkomst die echtgenote van een Belg is, er toe geroepen wordt haar stemrecht voor de Wetgevende Kamers uit te oefenen, terwijl haar echtgenoot veroordeeld werd wegens misdrijf tegen de uitwendige veiligheid van de Staat.

Het kiesrecht is echter een persoonlijk recht en het is niet wenselijk de vrouw te straffen of haar rechten te onthouden omdat haar man gefaald heeft.

Ook de Commissie die dit wetsontwerp onderzocht, heeft zich op dat standpunt geplaatst.

Bij de bespreking van het enig artikel van dit wetsontwerp werd aangevoerd dat vermits men thans bezig is met het opmaken van de kiezerslijsten, het beter ware te wachten tot na de eerstvolgende verkiezingen.

Terecht werd er de aandacht op gevestigd dat er geen onoverkomelijke moeilijkheden bestaan om onmiddellijk tot de verwezenlijking over te gaan vermits reeds thans deze vrouwen als gemeentekiezers op de lijsten voorkomen.

Après avoir examiné ce point, le Conseil d'Etat a étudié la question de savoir si aucune disposition constitutionnelle ne s'oppose à l'attribution de ce droit de vote aux femmes devenues Belges par mariage. Le Conseil a établi qu'aucune objection d'ordre constitutionnel ne peut être invoquée.

Le Conseil d'Etat a conclu son avis par une double observation :

a) La femme d'origine étrangère, épouse d'un Belge, exercera son droit de vote pour les Chambres législatives même si elle possède deux ou plusieurs nationalités.

A cela il faut répondre que les personnes possédant une double nationalité sont relativement nombreuses dans notre pays, notamment celles possédant et la nationalité belge et la nationalité française.

Pourtant, il semble absolument impossible de refuser en droit à ces citoyens les droits attachés à la qualité de Belge. D'ailleurs, le double exercice du droit de vote est en réalité presque inexistant, l'exercice de ce droit étant toujours subordonné à des conditions de résidence.

S'il est exact que beaucoup de femmes ont une double nationalité, il n'en reste pas moins que beaucoup d'hommes se trouvent également dans ce cas et qu'on n'a jamais songé à leur appliquer des mesures spéciales.

Le fait de stipuler que l'on ne peut avoir deux nationalités pour exercer le droit de vote donnerait lieu, en pratique, à des difficultés insurmontables.

b) Il est possible que la femme d'origine étrangère, épouse d'un Belge, puisse être appelée à exercer son droit de vote pour les Chambres législatives alors que son mari a été condamné pour infraction contre la Sûreté extérieure de l'Etat.

Le droit de vote est toutefois un droit personnel et il n'est pas souhaitable de punir la femme ou de lui refuser ses droits parce que son mari a failli.

La Commission qui a examiné ce projet de loi s'est également ralliée à ce point de vue.

Lors de l'examen de l'article unique du projet de loi en question, on a fait remarquer que puisqu'il est actuellement procédé à l'élaboration des listes électorales, il vaudrait mieux d'attendre jusqu'après les prochaines élections.

A juste titre, l'attention fut attirée sur le fait qu'il n'existe pas de difficultés insurmontables pour l'application immédiate de la mesure, étant donné qu'à l'heure présente déjà ces femmes figurent sur les listes comme électrices communales.

Als vereiste wordt in het eerste artikel, § 1 gesteld dat de vrouw, die gehuwd is met een Belg, na dit huwelijk, gedurende tien jaar haar gewone verblijfplaats in België of in de Kolonie heeft gehad.

Uw Commissie heeft onderzocht of tien jaar verblijf in België, zonder dat deze termijn na het huwelijk dient geplaatst, en of tien jaar huwelijk met een Belg, zonder verblijf in België, niet als voldoende dient beschouwd te worden.

Zij is van oordeel dat het stemrecht een te gewichtig recht is om het zo maar lichtzinnig toe te kennen, zonder dat er voldoende waarborgen voor assimilatie aanwezig zijn. Het gaat immers niet op personen van vreemde afkomst in het politiek leven te betrekken, wanneer men niet de verzekering heeft dat ze het leven van de Staat hebben meegemaakt en zich door een verblijf van een zekere tijd aangepast hebben aan de nieuwe toestanden.

Uw Commissie heeft eenparig aangenomen dat de verblijfstermijn tien jaar zou zijn en dat deze periode slechts zou aanvangen na het huwelijk.

De Raad van State heeft ook de vraag gesteld of dit verblijf noodzakelijk onafgebroken moest zijn.

Om de hoger vermelde reden, is Uw Commissie de mening toegedaan dat deze termijn van tien jaar onafgebroken moet zijn. Insgelijks om reden van uniformiteit met de wetten op de nationaliteit, immers elke maal de hoedanigheid van Belg verworven kan worden wegens een verblijf van een zekere duur, wordt steeds vereist dat deze termijn een onafgebroken karakter zou hebben. Deze interpretatie wordt trouwens bevestigd in artikel 3 van de besluitwet van 1 Juni 1944, uitgevaardigd te Londen houdende tijdelijke wijziging van de wetgeving op de nationaliteit. Er weze opgemerkt dat, om in aanmerking te komen voor de eerstvolgende verkiezingen, aan deze vereiste moet voldaan zijn op 21 November 1948.

Een lid stelde een amendement voor waarbij sommige vrouwen ontslagen werden van de verblijfsvereiste gedurende een termijn van tien jaar, namelijk de vrouw van vreemde afkomst, Belg door haar huwelijk die :

- a) de titel van politieke gevangene heeft bekomen;
- b) of van burgerlijk of gewapend weerstander;
- c) of van rechthebbende van een politiek gevangene of van een burgerlijk of gewapend weerstander.

Er dient opgemerkt dat het verlenen van de titel van politiek gevangene, van burgerlijk of gewapend weerstander nog volop aan gang is. Door het voordeel, verval in het amendement, thans toe te kennen zouden ettelijke belangrijke gevallen hiervan verstoken blijven en een nadelige ongelijkheid in het leven roepen. Verschillende Commissieleden zouden geneigd zijn het amendement te steunen indien het werk der erkenning van deze verdienstvolle burgers voleindigd zou zijn.

Comme condition, il est prévu à l'article premier, § 1 que la femme qui a épousé un Belge doit, postérieurement à son mariage, avoir eu sa résidence habituelle en Belgique ou dans la Colonie pendant une période de dix ans.

Votre Commission a examiné s'il ne convenait pas de considérer comme suffisante une résidence de dix ans en Belgique, sans qu'il faille placer ce délai après le mariage, ou dix ans de mariage avec un Belge, sans résidence en Belgique.

Elle estime que l'électorat est un droit trop important pour être conféré à la légère, sans qu'il existe des garanties suffisantes d'assimilation. Il ne s'indique pas, en effet, d'associer à la vie politique des personnes d'origine étrangère, lorsqu'on n'a pas l'assurance qu'elles ont participé à la vie de l'Etat et se sont adaptées, par une résidence de quelque durée, aux circonstances nouvelles.

Votre Commission a admis à l'unanimité que la durée de la résidence serait de dix ans et que cette période ne prendrait cours que postérieurement au mariage.

Le Conseil d'Etat a aussi posé la question de savoir si cette résidence devait être ininterrompue.

Pour le motif ci-dessus, votre Commission estime que la période en question doit être ininterrompue. Cela également pour une raison d'uniformité avec les lois sur la nationalité, car, chaque fois que l'on peut acquérir la qualité de Belge par une résidence habituelle d'une certaine durée, il est toujours exigé que ce délai ait un caractère ininterrompu. Cette interprétation est d'ailleurs confirmée à l'article 3 de l'arrêté-loi du 1er juin 1944, promulgué à Londres, portant modification temporaire de la législation sur la nationalité. Il est à noter que pour pouvoir être admis aux prochaines élections, cette condition doit être réalisée le 21 novembre 1948.

Un membre proposa un amendement dispensant certaines femmes de la condition de résidence pendant une période de dix ans, notamment pour la femme d'origine étrangère, devenue Belge par mariage, ayant obtenu le titre de :

- a) prisonnier politique;
- b) ou de résistant civil ou armé;
- c) ou d'ayant droit de prisonnier politique ou de résistant civil ou armé.

Il convient de remarquer que l'octroi de la qualification de prisonnier civil, de résistant civil ou armé est encore en voie d'élaboration. En octroyant maintenant le bénéfice prévu par cet amendement, plusieurs cas importants en resteraient exclus et il serait créé une inégalité préjudiciable. Plusieurs membres de la Commission seraient disposés à appuyer cet amendement si la reconnaissance de ces citoyens méritants était terminée.

Bij wijze van vergelijking kan aangestipt worden dat de wet van 5 Februari 1947 regelende het statuut van de buitenlanders politieke gevangenen voor het verkrijgen van de staatsnaturalisatie ten voordele van de vreemde politieke gevangenen slechts een verblijfsvoorwaarde heeft vereist van tien jaar in plaats van vijftien. Maar het principe van een zekere verblijftermijn is gehandhaafd gebleven. Alleen voor de nationaliteitskeuze en de gewone naturalisatie der politieke gevangenen werden de voorziene verblijfsvoorwaarden opgeheven.

Het amendement werd dan ook verworpen met algemene stemmen min één.

Het is wel verstaan dat in artikel 1, § 1 ook het geval begrepen is van de vreemde vrouw wier echtgenoot tijdens het huwelijk Belg wordt door nationaliteitskeuze. De heer Minister heeft zulks uitdrukkelijk bevestigd in Uw Commissie. Immers degene die nationaliteitskeuze heeft gedaan, wordt gelijkgesteld met de Belg door geboorte (*Répertoire pratique de Droit belge*, V^o Nationalité, n° 225).

Het eerste artikel, § 1 werd met algemene stemmen aangenomen min één onthouding.

Zonder verdere bespreking werden de §§ 2 en 3 met algemene stemmen aanvaard. Ook werd in dezelfde voorwaarden aanvaard het amendement ingediend door de Regering waarbij als overgangsbepaling een § 4 toegevoegd wordt aan het eerste artikel.

Het wetsontwerp werd goedgekeurd met algemene stemmen min één onthouding.

De Verslaggever,
F. HERMANS.

De Voorzitter,
Fr. VAN CAUWELAERT.

A titre de comparaison, il peut être signalé que la loi du 5 février 1947 organisant le statut des étrangers prisonniers politiques en vue de l'obtention de la grande naturalisation n'a exigé, en faveur des prisonniers politiques étrangers, comme condition de résidence qu'une période de dix ans au lieu de quinze. Mais le principe d'une certaine durée de résidence fut maintenu. Ce n'est que pour l'option de nationalité et pour la naturalisation des prisonniers politiques que l'on a supprimé les conditions de résidence prévues.

En conséquence, l'amendement fut rejeté à l'unanimité moins une voix.

Il est bien entendu que le § 1 de l'article premier vise également le cas de la femme d'origine étrangère dont le mari devient Belge durant le mariage, par option de nationalité. M. le Ministre l'a formellement confirmé en Commission. En effet, ceux qui ont fait option de nationalité sont assimilés aux Belges de naissance (*Répertoire pratique de Droit belge*, V^o Nationalité, n° 225).

L'article premier, § 1, fut adopté à l'unanimité moins une abstention.

Les §§ 2 et 3 furent adoptés à l'unanimité sans autre discussion. Dans les mêmes conditions fut adopté un amendement présenté par le Gouvernement prévoyant l'ajouté, comme disposition transitoire, d'un § 4 à l'article premier.

Le projet de loi fut adopté à l'unanimité moins une abstention.

Le Rapporteur,
F. HERMANS.

Le Président,
F. VAN CAUWELAERT.

AMENDEMENT
VOORGESTELD DOOR DE COMMISSIE.

« Overgangsbepaling.

Het enig artikel aanvullen met een overgangsbepaling luidend als volgt :

» 4° Bij afwijking van de wettelijke en reglementaire bepalingen tot vaststelling van de vermeldingen welke de kiezerslijsten moeten behelzen, zal de hoedanigheid van gerechtigde op grond van de voorafgaande bepalingen voldoende aangeduid zijn door de inschrijving, in kolom 5 der kiezerslijsten die in 1949 van kracht worden, van de vermelding : « Parlementskiezer, wet van... » aangevuld door de datum van deze wet. »

AMENDEMENT
PRÉSENTÉ PAR LA COMMISSION.

« Disposition transitoire.

Compléter l'article unique par une disposition transitoire conçue comme suit :

» 4° Par dérogation aux dispositions légales et réglementaires déterminant les mentions que doivent contenir les listes électorales, la qualité de bénéficiaire des dispositions qui précèdent sera suffisamment indiquée par l'inscription dans la colonne 5 des listes électorales devant entrer en vigueur en 1949, de la mention : « Electeur général, loi du... » complétée par la date de la présente loi. »